

УДК 37.032:373.31

ЕТАПИ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

Іванець Н.В., викладач
кафедри початкової освіти факультету
дошкільної та початкової освіти

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

У статті зазначено ключові поняття, які є складовими мультикультурної компетентності учнів початкової школи, виділено три основних етапи розвитку особистості молодшого школяра в процесі мультикультурного виховання. Кожен із трьох етапів мультикультурного виховання молодших школярів детально описаний. У науковій праці автор наголошує на тому, що виділені етапи дозволяють більш детально і досить наочно відстежити особливості духовного збагачення і розвитку підростаючого покоління.

Ключові слова: мультикультурне виховання, розвиток особистості, мультикультурне середовище, мультикультурна компетентність, початкова школа, позакласна робота.

В статье указаны ключевые понятия, которые являются составляющими мультикультурной компетентности учащихся начальной школы, выделено три основных этапа развития личности младшего школьника в процессе мультикультурного воспитания. Каждый из трех этапов мультикультурного воспитания младших школьников подробно описан. В данной научной работе автор отмечает, что выделенные этапы позволяют более детально и достаточно наглядно отследить особенности духовного обогащения и развития подрастающего поколения.

Ключевые слова: мультикультурное воспитание, развитие личности, мультикультурная среда, мультикультурная компетентность, начальная школа, внеклассная работа.

Ivanets N.V. STAGES MULTICULTURAL EDUCATION OF PRIMARY SCHOOL PUPILS IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

The author mentions key concepts, which are components of multicultural competence of primary school pupils, highlightsthree main stages of personal development of younger pupils in multicultural education. In the article author describes each of three stages of multicultural education of younger pupils. In this scientific work author stresses that these phases allow tracing features of spiritual enrichment and development of younger generation quite clearly and in details.

Key words: multicultural education, personality development, multicultural environment, multicultural competence, primary school, extracurricular activities.

Постановка проблеми. Входження України у світове та європейське співтовариство, що відбувається в умовах інтенсифікації глобалізаційних та інтеграційних процесів, політичного й культурного зближення різних країн світу, супроводжується мультикультурністю як внутрішнього, так і зовнішнього суспільного середовища, що вимагає від кожного громадянина здатності до міжетнічної та міжкультурної комунікації, толерантного ставлення до культурних цінностей інших народів, підготовки молодого покоління до життя в мультикультурному й динамічному світі. Вирішальна роль у розв'язанні цього завдання належить мультикультурному вихованню учнів у школі, як одній із наймасовіших соціальних інституцій сучасності.

Мультикультурне виховання як актуальна педагогічна проблема сучасності співвідноситься із загальною концепцією розвитку особистості. Оскільки рушійними силами розвитку особистості є протиріччя (внутрішні і зовнішні), то в результаті

розв'язання суперечностей відбувається розвиток особистості, її рух по висхідній лінії. Особистість таким чином набуває нових позитивних рис, виходячи на черговий етап індивідуального розвитку, що якісно відрізняється від попереднього. При діалектичному розумінні мультикультурного виховання воно може відбуватися поступово і стрибкоподібно під впливом індивідуальних мотивів і відносин людини з іншими людьми, а також може акцентуватися на окремих вікових етапах. Сензитивним періодом для вироблення мультикультурної компетентності є молодший шкільний вік. Саме молодші школярі більш схильні до навіювання, можуть із точністю відтворювати манеру і спосіб мислення свого наставника. В умовах сучасної школи особливу увагу формуванню в учнів мультикультурної компетентності ми можемо приділити у процесі позакласної роботи. Поряд із пізнавальними завданнями в системі позакласної роботи розв'язуються й виховні: виховання естетичних почуттів,

любіві, емоційного ставлення до природи, мистецьке і культурне виховання. Крім того, позакласна робота розвиває такі риси особистості, як уміння спілкуватися в колективі, гуманність, відповідальність, повага до особистості іншої людини, її смаків та інтересів. Отже, правильно організована позакласна робота є одним із засобів виховання учнів початкової школи. А різноманітність її форм є вдалим підґрунтям для реалізації мультикультурного виховання.

Ступінь розробленості проблеми.

Аналіз актуальних публікацій з проблеми показав, що дослідженню особливостей мультикультурної освіти приділяється належна увага, зокрема теоретико-методологічні засади обґрунтовуються у роботах сучасних учених: Р.Р. Агаддуліна, О.А. Гривої, О.І. Гуренко, М.П. Лещенко, Н.Є. Міропольської. Мультикультурне виховання як соціокультурний феномен представлено у працях І.Д. Бежа, О.В. Сухомлинської. Проблему мультикультурної освіти досліджували зарубіжні вчені: Є.А. Абрамова, О.В. Аракелян, Н.Х. Байчекуєв, І.В. Васютенкова, М.Л. Воловікова, О.В. Гукаленко, О.Н. Джуринський, П.В. Сисоєв, Дж. Бенкс, Ж. Гей, М. Гібсон, К. Грант, С. Нієто, Д. Гілборн, Дж. Уайт, Дж. Хартлі, М. Вайнберг, В. Міттер, Т. Рюлькер, Дж. Хофф [3, с. 29].

Основоположником теоретичних ідей мультикультурної освіти був ще Ян Амос Коменський, який вважав, що, насамперед, слід сприяти формуванню в дітей уміння поважати і любити людей, жити в мирі з іншими, виконувати взаємні обов'язки. Важливі ідеї для розуміння ролі мультикультурного виховання в становленні особистості висловили вітчизняні педагоги ХІХ ст. П. Блонський, В. Водовозов, П. Каптерев, К. Ушинський та ін. Для розуміння сутності мультикультурної освіти особливе значення мають ідеї відомих учених початку ХХ ст. М. Бахтіна, Л. Виготського. Так, М. Бахтін запропонував тезу про людину, як унікальний світ культури, яка вступає у взаємодію з іншими особистостями, тобто культурами. Американський учений Дж. Бенкс вважав, що людина може осмислити й зрозуміти своє минуле, свою культуру, лише поглянувши на себе очима представників інших культур [1, с. 12].

Мета статті – розкрити специфіку реалізації етапів мультикультурного виховання учнів початкової школи під час формування в них особистого соціального досвіду засобами позакласної роботи.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел дозволив виділити в мультикультурному вихованні молодшого школяра три основних етапи (компонента):

1) формування позитивних мотивів, що спрямовують діяльність вихованців і визначають успіхи та невдачі особистості;

2) формування соціального досвіду учнів у мультикультурному середовищі;

3) становлення духовних ідеалів в особистому світі маленької людини. Охарактеризуємо їх повною мірою.

Етап 1. Формування позитивних мотивів, що спрямовують діяльність вихованців і визначають успіхи та невдачі особистості.

У даному випадку позитивні мотиви розглядаються нами як зовнішні і внутрішні стимули, що сприяють мультикультурному вихованню суб'єктів педагогічного процесу. Зовнішні стимули – організація різноманітних форм роботи щодо здійснення мультикультурного виховання – можуть носити глобальний і локальний характер.

Глобальний рівень зовнішніх стимулів передбачає:

а) забезпечення готовності молоді до виконання громадянського і військового обов'язку щодо захисту Батьківщини;

б) потреба встановлювати соціальні контакти і здійснювати взаємодію у великих і малих мультикультурних групах;

в) збереження гуманних цінностей людської цивілізації;

г) необхідність толерантного співіснування великих і малих етнічних громад;

д) піднесення ролі рідних мов, як носіїв етнічних цінностей і культури.

Культурологічний рівень визначає коло національних, релігійних, конфесійних, етнічних, регіональних та інших переваг маленької людини. Дані об'єктивно-суб'єктивні явища передбачають готовність школяра до:

а) знайомства з культурами інших народів, спираючись на власний досвід і досвід професіоналів;

б) подолання вузькості уявлень про взаємовплив народів світу, країни, окремого регіону, міста і конкретного населеного пункту;

в) зміцнення життєвих пріоритетів, заснованих виключно на принципах гуманізму, порядності, братства, збереження кращих традицій дипломатії і співпраці між різними народами.

Особистісно-ціннісний рівень додає особливу важливість усвідомлення загальнолюдських цінностей, впливає на взаємини маленької людини з однолітками, дорослими, незнайомими людьми. Крім того, величезне значення має індивідуальність, унікальність особистості школяра, що є визначальною обставиною в мотивах поведінки і самостійного прийняття рішення.

Ситуативний рівень відображає обставини конкретного випадку, спонукає до бажаної поведінки вихованців. Він визначає цільові установки вчинків маленької людини, створює сприятливі умови в ситуації вибору для прийняття правильного рішення, визначає стратегію поведінки в майбутньому. На даному рівні, слід підкреслити, діти вчать аналізувати ситуації, бачити альтернативні шляхи вирішення конфліктів, що призводять до задоволення обох сторін, вдосконалюють взаємини.

Внутрішні стимули пов'язані з особистісними властивостями і якостями самої людини. Наприклад, даними стимулами може бути потреба у підвищенні власного престижу в колективі, усвідомлення життєвої значущості встановлення дружніх, миролюбних контактів у мультикультурному середовищі, що виражаються в прагненні до ідеальних відносин. Внутрішні стимули визначають і одночасно закінчують перший етап формування позитивних мотивів поведінки в мультикультурному і багатонаціональному середовищі. Тим самим можна виділити заключний рівень даного етапу – рефлексивний, який встановлює необхідність особистісного реагування, самоаналізу, коригування власного мотиву поведінки. На даному етапі цей рівень відокремлює позитивні мотиви від нейтральних і негативних [5, с. 121].

Етап 2. Формування соціального досвіду учнів у мультикультурному середовищі. Складна робота педагогів по формуванню позитивних мотивів поведінки молодших школярів на першому етапі хоча і є основоположною при організації цілеспрямованого мультикультурного виховання, але поки лише виступає відокремленою ланкою, формує фрагментарну свідомість і, безумовно, потребує логічного продовження. Мова йде про вибудовування унікальної виховної системи з мультикультурною спрямованістю у професійній діяльності вчителя початкової школи. Ця виховна система повинна забезпечити подолання зростаючого розриву між запитами суспільства на гуманну толерантну особистість та відсутністю необхідного змісту виховної роботи для розвитку особистісного потенціалу учнівської молоді, здатності до співпраці з одного боку, і вибором її життєвого кредо з іншого. Ступінь сформованості позитивних мотивів визначає вибір педагогами форм, методів, шляхів, способів, прийомів і напрямків діяльності при формуванні мультикультурної компетентності учнів [5, с. 122].

Таким чином, різноманіття комбінацій педагогічних впливів на підростаюче покоління в спеціально створених умовах, а

саме у школі, дозволяє говорити про формування соціального досвіду учнів у мультикультурному середовищі. Вчитель на уроках і в позакласній роботі (на всіх етапах освіти і виховання особистості) вирішує широкий спектр завдань мультикультурного виховання і тим самим створює базу для подальшої співпраці в мультикультурному середовищі. Під взаємною співпрацею ми розуміємо найбільш оптимальний варіант відносин між суб'єктами комунікації, кращий спосіб вираження своїх ідей і думок у спілкуванні з представниками різних культур, який характеризується взаємною повагою, розумінням, щирістю і дипломатичністю, збереженням теплих, дружніх почуттів незалежно від результату розмови або невербального контакту при індивідуальній і колективній взаємодії.

На другому етапі вчитель створює умови для побудови власної траєкторії поведінки кожного учня. Він може формувати соціальний досвід учнів за умови наявності у них тільки позитивних мотивів поведінки. При нейтральних або негативних мотивах процес накопичення соціального досвіду істотно сповільнюється, оскільки педагог спочатку намагається підвести таких дітей до позитивних мотивів, і лише в разі успіху продовжує роботу по виробленню норм і правил поведінки в мультикультурному соціумі.

Необхідно відзначити ту обставину, що швидкість оволодіння соціальним досвідом поведінки у мультикультурному середовищі буде тоді вищою, коли швидко будуть встановлені позитивні мотиви, і навпаки, чим повільніше будуть формуватися позитивні мотиви, тим тривалішою буде робота з вироблення навичок соціальної поведінки.

Саме на цьому етапі буде доцільним застосування різних форм позакласної роботи, оскільки учні не будуть обмежені у виборі виду діяльності. Її можна спрямувати на закріплення, поглиблення знань, застосування їх на практиці, розширення кругозору учнів, формування культурного світогляду. Не менш важливим є вироблення умінь і навичок самовиховання, планування культурного відпочинку [4, с. 11].

Щоб намітити шляхи і методи мультикультурного виховання молодших школярів, необхідно, насамперед, провести ретельну діагностику мотивації способу поведінки. Для цього доцільно використовувати різні види оцінки вихованості, аналізувати результати спостережень за учнями в навчально-виховному процесі школи, проводити бесіди з батьками, розбирати позитивні (називаючи прізвища учнів) і негативні (не називаючи прізвищ) приклади

з життя класу з питань мультикультурного виховання. Технологія мультикультурного виховання повинна бути цілісним комплексом, тобто оснащена всіма необхідними для здійснення виховного процесу системами:

- план позакласної виховної роботи;
- список тем класних годин у порядку значущості;
- розробки дидактичних завдань для предметів у відповідності з навчальним планом, які мають культурологічний і національно-патріотичний зміст;
- відеоряд і навчальні комп'ютерні програми-тренажери, призначені для тренування швидкості прийняття рішень у проблемних ситуаціях;
- доступ до Інтернету для своєчасного отримання інформації;
- додаткові матеріали, що є складовими портфолію класного керівника [4, с. 12].

І, нарешті, з огляду на важливість і значимість роботи по здійсненню мультикультурного виховання в клас повинен увійти висококваліфікований фахівець незалежно від культурної приналежності, віросповідання, переконань і здібностей, що володіє ціннісними установками сучасності, головні з яких – володіння моральними принципами і гуманістична спрямованість професійної діяльності. На сучасного вчителя лягає основна відповідальність за виховання підростаючого покоління. А виховні функції, як відомо, може виконувати тільки сформована особистість, багата в духовному відношенні.

Етап 3. Становлення духовних ідеалів в індивідуальному світі маленької людини. Таке становлення найтіснішим чином пов'язане з духовним пошуком, творенням, творчістю, засвоєнням соціальних норм, принципів, правил, життєвих установок, які багато в чому є певним особистісним орієнтиром, що визначає внутрішні переконання школяра. На даному етапі вихованець може виступати в якості критика і помічника, вміє розсудити, помирити, проаналізувати ситуацію, зрозуміти, пробачити, дати добру, розумну пораду і головне – стати на місце представника іншої культури, прийняти його у природному стані таким, який він є.

Природний стан представника іншої культури ми характеризуємо як щирість переконань у взаєминах з оточуючими, звичні способи поведінки, що принципово відрізняються від тих способів, які притаманні окремій особистості; це своєрідний менталітет, власні уявлення та погляди, унікальний світогляд, сформований під впливом специфіки конкретної культури. У випускника початкової школи в результаті розвитку

соціального досвіду формується конструктивна позиція по відношенню до інакодумців, що надзвичайно значимо у визначенні стратегії поведінки в майбутньому. Як показує аналіз публікацій по даній проблемі, повага до явищ культури, що представляють цінність для інших, допущення плюралізму смаків є основою духовного розвитку особистості, що найтіснішим чином пов'язана з осягненням істини.

Істина завжди втілюється у конкретних діях, відносинах, поведінці людини, продуктах творчої діяльності. Істина тільки тоді стає істиною для конкретної людини, коли вона відчує наявність єдино правильного рішення, дії. Вона звільняє людину від уявних мук, переживань, сумнівів, вона призводить до безваріантного, закономірного результату подій, дозволяє затвердити справжні цінності суспільства, народу, держави, які і стають особистісними цінностями. Коли педагог створить на другому етапі ефективні умови мультикультурного виховання і визначить для учнів єдино правильну, непохитну істину поведінки, тоді вона буде постулатом і аксіомою у взаєминах у багатокультурному просторі, а в подальшому придбає і особистісний сенс для кожного вихованця. Істина поведінки, на нашу думку, визначається високими духовними якостями конкретної людини, характеризується принципами гуманізму, чуйності й поваги до людської гідності й індивідуальності, здатністю керуватися цими принципами в житті [5, с. 122].

Іншими словами, коли вчитель початкової школи сформує стійку позицію поведінки у вихованців у міжкультурній взаємодії, що є істиною, заснованою на готовності і здатності до діалогу, розумінні та солідарності, тільки в цьому випадку дана особистість зможе самоактуалізуватися, тобто стати толерантною, гнучкою, не боятися осуду за нетрадиційні погляди, буде покладатися на свій розум, досвід, почуття і, нарешті, буде авторитетною для оточуючих.

Проте етап становлення духовних ідеалів не означає повного прийняття чужих культурних ідеалів і нехтування своїми власними. Істинно гуманна і здатна до глибокого розуміння життя людина завжди знайде спосіб вказати у тактовній і делікатній формі на незгоду з власними переконаннями, розкрити причини розбіжностей, не вступаючи у конфлікт.

Висновки. Виділені етапи дозволяють більш детально і досить наочно відстежити особливості духовного збагачення і розвитку підростаючого покоління. Вони демонструють унікальну, ефективну систему мультикультурного виховання і перекону-

ють у тому, що формування толерантної і гуманної особистості, культурно освіченої і соціально адаптованої, не може відбутися в поспіху і метушні. Це довготривалий, багаторівневий процес, який передбачає особистісне зростання та розвиток здатності до самостійного пошуку рішень при виході зі складних життєвих ситуацій. Всі етапи пов'язані в єдину освітньо-виховну систему за логікою, формам, методам, засобам виховання, за змістом, характером виконання, технікою реалізації.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що саме таким має бути ідеальний результат поетапного формування мультикультурної компетентності у молодших школярів.

1. Гармонія у думках та почуттях із питань міжкультурної взаємодії, що дозволяє оцінювати життя неупереджено, із об'єктивної точки зору.

2. Наявність єдино правильного способу вирішення проблемних ситуацій, який є безсумнівною істиною, що передбачає духовну, моральну, доброзичливу і тактовну поведінку в стосунках із оточуючими.

3. Авторитет маленької людини в середовищі однолітків, заснований на шанобливому ставленні до своїх товаришів, відкритій і чесній поведінці в усіх ситуаціях.

4. Благородство душі, чуйність і альтруїзм, відповідальність, вміння володіти собою, прагнення розширити свій кругозір, знати про особливості інших культур, спілкуватися з представниками інших культур – головні характеристики мультикультурно вихованої людини.

5. Свобода вибору способу поведінки в будь-якій ситуації припускає безліч варіантів рішень. Однак при виборі способу рішення повинен реалізуватися лише один варіант, пов'язаний із високою мораллю, — вихованець завжди буде керуватися істиною, заснованою на принципах гуманізму та толерантності у кожному конкретному випадку, незалежно від обставин. Це пояснюється твердженням і укоріненням прин-

ципів моральності в індивідуальному світі маленької людини.

Для досягнення такого результату потрібна систематична, інтегрована, цілеспрямована позакласна робота в ході всього навчально-виховного процесу без інтервалів і перерв, із постійними доповненнями та уточненнями. Її особливість полягає в добровільній участі в ній, суспільній спрямованості (зміст виховного впливу відповідає потребам суспільства, відображає досягнення науки, культури), ініціативності та самодіяльності учнів (врахування бажань дітей, їх пропозицій).

На завершення вищесказаного хочеться відзначити, що в розвитку мультикультурної освіти намітилися стратегічні орієнтири зростання потенціалу особистості не тільки протягом перших 4-х років навчання в школі, але і на кожному наступному етапі життєвого шляху.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ананьян Е. Генезис становлення і розвитку ідей полікультурної освіти / Е. Ананьян // Рідна школа. – 2006. – № 2. – С. 12–14.
2. Джуринський О. Педагогіка міжнародного спілкування: Полікультурне виховання в Росії і за кордоном: навч. посіб. для вузів / О. Джуринський. – М.: Сфера, 2007. – 224 с.
3. Іванець Н. Мультикультурне виховання учнів початкової школи в позакласній роботі: теоретичний аспект / Н. Іванець // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. – Випуск 1.45 (106). – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2014. – 182 с. (Серія «Педагогічні науки») – С. 29–31.
4. Родюкова Л. Создание моделей поликультурного воспитания в условиях гимназии / Л. Родюкова // Дополнительное образование и воспитание. – 2009. – № 3. – С. 9–13.
5. Ткачук А. Воспитательный процесс в поликультурной школе / А. Ткачук // Педагогика. – 2008. – № 2. – С. 121–122.
6. Трасберг К. Мультикультурна освіта: розвиток ідей і пошук шляхів їх реалізації в сучасному світі / під ред. Л. Васильченко. – Тарту, 2004. – С. 7–12.